

Muhakkak hattıyla yazılmış inşirâh sûresi

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 94, "Menâkübü'l-enşâr", 42; Müslim, "İmân", 261, 263; Taberî, *Câmi'u'l-be-yân*, XXX, 150-152; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 528; Zemaşşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), III, 222; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, IX, 162-167; Fahred-din er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXXII, 2-7; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XVI, 165-166; Süyûtî, *Lübâbü'n-nüķûl fi esbâbi'n-nü-zûl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 213; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXX, 165-172; İbn Âşûr, *el-Taḥrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXX, 407-418; Elmallı, *Hak Dini*, VIII, 5911-5926; "el-İnşirâh", *ÜDMİ*, III, 410-411.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İNTAK
(الإنطاق)

Konuşma kabiliyetine sahip olmayan varlıklara insan gibi söz söyletme anlamında bir edebî sanat
(bk. TEŞHİŞ).

**INTERNATIONAL JOURNAL
of MIDDLE EAST STUDIES**

Ortadoğu İslâm dünyasıyla ilgili tarihî, dinî, içtimâî, hukukî vb. alanlarda yayın yapan ilmî dergi.

Arizona Üniversitesi'nin (ABD) bünyesinde yer alan Middle East Studies Association of North America (MESA) adlı akademik kuruluşun yayın organıdır; *IJMES* kısaltmasıyla tanınır. 1970'ten bu yana ve yılda dört defa yayımlanan dergi California Üniversitesi Tarih Bölümü tarafından hazırlanmakta, Cambridge University Press tarafından basılmaktadır.

Genel yayın politikasını, İslâm'ın doğduğu VII. yüzyıl ile bugünkü dönemin arasını kapsayacak boyutlarda Ortadoğu üzerine makaleler yayımlamak şeklinde belirleyen

dergi daha çok İran, Türkiye, Pakistan ve Arap dünyasını ele almaktadır. Bunun yanında toprakları zaman zaman Ortadoğu ülke ve medeniyetlerinin bir parçası olan veya bunların etkisi altında kalan Güneydoğu Avrupa, İspanya ve eski Sovyetler Birliği coğrafyaları da ilgi alanına girer. Bu tarihî ve coğrafi çerçevede içerisinde konuları tarih, politik bilimler, ekonomi, antropoloji, sosyoloji, filoloji, edebiyat, dinler tarihi, ilâhiyat, hukuk ve felsefe disiplinleri açısından inceleyen makaleler tercih edilmektedir. İlim dünyasında önemli bir yeri bulunan dergi, her sayısının yaklaşık elli sayfalık bir hacmini söz konusu alanlarda yayımlanan kitapların tenkit ve tavrınımlarına ayırmaktadır.

IJMES'i neşreden MESA Ortadoğu, Kuzey Afrika ve İslâm dünyası üzerine milletlerarası etkinliğe sahip bir kuruluştur. 1966 yılında elli üye ile faaliyete geçmiş, 2000 yılı itibarıyla üye sayısını büyük çoğunluğu akademisyen olmak üzere 2600'e çıkarmıştır. Faaliyetleri üyelerce seçilen dokuz kişilik yönetim kurulu tarafından yürütülmektedir. Temel amacı, ilgi alanına giren dallarda uzmanlaşmış bilim adamları arasında toplantılar, yayın vb. yoluyla iletişim ve yardımlaşma sağlamaktır. *IJMES*'in yanında onun gibi yılda dört defa yayımlanan *MESA Bulletin* ve iki defa yayımlanan *MESA Newsletter* adlı iki dergisi daha vardır. En önemli faaliyetlerinden biri de her sonbaharda bir başka Amerika Birleşik Devletleri şehrinde gerçekleştirdiği üyelerine yönelik toplantılardır. Yine Ortadoğu araştırmalarına yer verilen bu toplantılarda farklı konularda panel ve oturumlar, dia gösterileri ve kitap sergileri düzenlenmektedir.

ALİ KÖSE

İNTİFÂ

(bk. MENFAAT).

İNTİHÂ
(الانتهاء)

Edebî eserlerin güzel bir sözle bitirilmesi anlamında bedî' ilmi terimi.

Sözlükte *intihâ* "sona ermek, bitmek; sonuç ve bitiş" mânalarına gelir. Belâgat âlimlerine göre müelliflerin edebî eserlerde üç yere daha fazla özen göstermesi gerekir. Bunlar giriş (ibtidâ, istihlâl) ve sonuç (intihâ, hâtime, hitâm) kısımlarıyla eserde konular arasındaki geçişlerdir (te-

hallus). Nazım olsun nesir olsun herhangi bir edebî esere güzel sözlerle başlamak, söz ortasında farklı iki konuyu kaynaştırabilmek için güzel bir münasebet düşürerek bağ ve ilgi kurmak edebî birer sanat olduğu gibi sözün sonunu en güzel ifadelerle bitirmek de bir sanat kabul edilmiştir. Çünkü okuyucunun gönlünde yer edecek olan son sözdür. Güzel ve etkileyici bir sonuç, eserin noksanlıklarını unutturarak bütününe o nisbette güzellik verir. Bunun aksine son söz güzel ve etkili olmazsa daha önceki güzellikleri de unutturarak eseri sevimsiz gösterebilir. Belâgat âlimleri sözün sonuç kısmını yemeğin sonunda yenen tatlıya benzetirler (Desûkî, II, 666). İbn Reşîk, eserin sonuç kısmını kaside binasının üzerine oturduğu temel olarak kabul etmiş ve başını anahtara, sonunu da kilide benzetmiştir (*el-Ümde*, I, 239).

Sözün konuya uygun bir nükte, fıkra, vecîze, teşbih, temsil, darbimesel veya bir dua ile bitirmeye "hüsn-i hâtime, hüsn-i hitâm, hâtime, intihâ, makta", hüsn-i makta"; son sözün âdeta eseri bir kilit gibi kapayarak geriye baktırmayacak şekilde mükemmel olmasına da "berâat-i makta", ahsen-i intihâ" adı verilmiştir. Usta edip ve şairler edebî bir metnin dua ile veya "sona erdi, bitti, tamam oldu" gibi klişe ifadelerle tamamlanmasını edebî açıdan bir zayıflık ve âcizlik olarak kabul etmişler, sadece konusu büyüklerle ilgili olduğu takdirde sözün dua ile bitirilmesini uygun görmüşlerdir (*a.g.e.*, I, 240-241).

İbn Ebü'l-İsba' (ö. 654/1256), bir bedîî türü olarak hüsn-i hâtimeyi kendisinin tesbit ettiğini söylüyorsa da (*Taḥrîrü't-taḥbîr*, s. 616) ondan çok önce Şebîb b. Şeybe (ö. 170/786 [?]) "cevdet-i kat", Kâdî Ebü'l-Hasan el-Cürcânî "hüsn-i hâtime", İbn Reşîk el-Kayrevânî "intihâ" ve Şehâbeddin Ahmed b. Yûsuf et-Tifâşî "hüsn-i makta" adlarıyla konuya temas etmişlerdir. Kâdî Ebü'l-Hasan el-Cürcânî usta şairlerin kasidelerinin başlangıç, geçiş ve sonuç kısımlarına özel itina göstererek lafız ve mâna bakımından daha güzel olmasına dikkat ettiklerini, bu bölümlerin dinleyici, muhatap ve okuyucunun özellikle ilgisini çeken bölümler olduğunu belirtmiştir (*el-Vesâta*, s. 48).

Bu bedîî türe benzer örnekler İslâm öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Eksem b. Sayfî'nin (ö. m. 612 [?]) Câhiliye devri krallarına mektup yazdırırken kâtiplerine, "Anlam bütünlüğü tamam olmuşsa sözü kesici ifadelerle bitirin (*fasl*), arala-

rında anlam ilgisi olan ifadeleri uygun il-gilerle kaynaştırın (vası)” dediği nakledilir (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 498). Resûl-i Ek-rem’in Hz. Ali’ye yazdığı bir mektupta, hurma ağacı budayan kimsenin kesilecek ve bırakılacak kısımlara dikkat ettiği gibi sözün kesilecek ve ulanacak yerlerine iti-na gösterdiği rivayet edilir (a.g.e., a.y.). Zibrikân b. Bedr de hüsn-i hâtimenin ta-nımına ve belâgat açısından önemine ilk temas edenlerdendir. Ahnef b. Kays, fe-sahatiyle ünlü hatip ve kumandan Amr b. Âs’ın bu konudaki ustalığını, “Söze ni-hayet verilecek yere gelince öyle hoş ifa-delerle bitirir ki söz perdesinin kapan-dığı, artık devamının olmadığı anlaşılır” sözleriyle ifade etmiştir (a.g.e., s. 497). Bu son cümle berâat-i maktain en güzel târiflerindedir. Bir edibin belâgat konu-sunda Me’mûn’a verdiği şu cevap intihâ ve faslın belâgatla yakın ilgisini göster-mektedir: “Kesilip ulanacak yerlerine vâ-kıf olunmadan söylenmiş bir söz ipliği kop-muş incilere benzer” (a.g.e., a.y.).

Bununla birlikte gerek Câhiliye devrin-de gerekse İslâmî dönemin ilk 150 yılında îcâz ve veziz ifadeler esas olduğu, ilgi ve bağ kurucu ifadeler bir nevi haşiv kabul edildiği için kısa, ilgisiz, kesik ve kopuk, ancak veziz ifadelerin ardarda sıralanma-sı yaygın bir anlatım yolu olarak görülmüştür. Bu dönemlerde kaside, mektup ve hitabelerin sonuç anlatan ifadelere yer verilmeden soğuk ve garip bir biçimde kesilmesi bir gelenektir. Nitekim en büyük Arap şairi olarak kabul edilen İmruülkays muallakasını sel tasviriyile bitirmiştir. Bir yoruma göre eski edip ve şairlerde görü-len bu gelenek, onların âcizliklerinden de-ğil anlatımda tekellüfsüzlüğü ve yalnlığı esas kabul etmelerinden ileri gelmekteydi (Desûki, II, 665-666). Bu geleneğin ve üslûbun izlerini Kur’ân-ı Kerîm’de, özellikle Mekke’de inen sûrelerde görmek müm-kündür. Ancak birçok sûrenin başlangıcı ile sonu arasında derin alâkalar bulun-maktadır. Meselâ Fâtiha sûresinin, âlem-lerin bir tek rabbi ve O’nun temel nitelik-leriyle başlayıp O’nun hakkında sapık ve yanlış inançların eleştirisiyle, Zilzâl sûre-sinin dünya hayatının sona erişiyile başla-yıp uhrevî hayatta iyi veya kötü her ame-lin karşılığının görüleceği hususuyla sona ermesi, başlangıç ve bitiş arasındaki gül-zel ilgi ve mükemmel uyumu göstermek-tedir. Aynı şekilde Mü’minûn sûresinin inananların kurtuluşa ereceği müjdesiy-le başlayıp inanmayanların kurtuluşa er-meyeceği uyarısıyla bitmesi, Kalem sû-resinin başında ve sonunda Hz. Peygam-

ber’e delilik isnadında bulunulmasından söz edilmesi, Sâd sûresinde “zikir sahibi Kur’an” ile söze başlanıp sûrenin “Kur’an’ın âlemler için bir zikir” olmasıyla so-na ermesi vb. örnekler, sûrelerdeki hâtime güzelliğinin başlangıçlarıyla alâka-sı dikkate alındığında daha güzel ortaya çıktığını göstermektedir. Yine Kur’an’ın ilk sûresi olan Fâtiha’da kendisine ham-dedilip ibadet edilen, hidayet veren, âlem-lerin rabbi, rahmân, rahîm ve mâlik sıfat-larının sahibi ulu Allah’tan söz edilip son sûrelerinde O’nun bazı zâtî sıfatlarına ve O’na sığınmanın gerekli olduğuna temas edilmesinde de aynı özellik vardır. Kur’ân-ı Kerîm’den en son nâzil olan âyet (Bakara 2/281) ve sûrenin (Nasr 110/1-3) Resûl-i Ekrem’in vefatının yakın olduğuna dair telmihler içermesi hüsn-i hâtime konu-sunda dikkat çekicidir.

Putperest Roma’ya karşı tevhid inancını savunduğu için takibe uğrayarak ma-ğaraya gizlenmek zorunda kalan Ashâb-ı Kehf’in söz konusu edildiği Kehf sûresinin şirkten tenzih ve tevhidi tebliğle sona ermesi (18/110), hâtimelerin sûrelerin içe-riğine uygunluğu konusunda güzel bir örnektir. Nahl sûresi de tebliğ ve dave-tin zorlukları söz konusu edildikten ve bu uğurda sabır ve tahammül tavsiyesinden sonra bu mukaddimeyle bağlantılı olarak Hz. Peygamber’i teselli sadedinde duru-ma uygun bir hâtimeyle sona ermiştir (16/128). Hicr sûresinin, “Ölünceye kadar rabbine kulluk et” (15/99) şeklindeki hâ-timesi de veziz ve parlak bir bitiriştir. İb-râhîm ile Ahkâf sûrelerinin hâtimelerinde “bu bir tebliğdir ...” tarzında sona eriş-i belirten ifadeler berâat-i makta’ konu-sunda güzel örneklerdir. En’âm sûresinin son âyeti va’d ve vaîdi birleştiren veziz bir hâtimedir (6/165). Bunlardan başka bir-çok sûrenin konuya uygun dua, hamdü senâ, mev’iza, tavsiye, va’d, vaîd, tebşîr ile sona ermesi hüsn-i hâtimenin gere-ğidir.

Abbâsîler’in ilk dönemlerinden itibaren edip ve şairler sözlerinin başlangıç ve so-nuç kısımlarının mükemmel olmasına, farklı konuları kaynaştıran güzel münase-betler düşürmeye özen göstermişlerdir. Konuyu onu özetleyen uygun vecize, ata-söz, hikmetli ve nükteli söz, teşbih, tem-sil, âyet veya hadisle bitirmek yaygın bir gelenek olmuştur. Özellikle Büveyhî vezir ve edibi Sâhib b. Abbâd ile sanatlı nes-rin önde gelen ustalarından Kâdî el-Fâzıl mektup ve inşaların da, başta Mütenebbî olmak üzere Ebû Nûvâs ile Ebû Temmâm gibi şairler kasidelerinin anılan bölümler-

inde önemli başarılar göstermişlerdir. Mütenebbî’nin Büveyhî Hükümdarı Sey-füddeve’nin methine dair kaleme aldığı bazı kasidelerin son kısımları duruma uy-gun dualar içeren, kasidenin sona erdiğini, artık sözün arkasının bulunmadığını ifade eden parlak hâtimelerdir. Bedîiyye şairleri de Hz. Peygamber’i övdükleri be-dîiyyelerinde konuyla ilgili güzel örnekler vermişlerdir. Safiyyüddin el-Hillî ile İbn Câbir’in kasidenin sona erdiğini belirten mısraları çok başarılı kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 112; Ebû’l-Ha-san el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne’l-Mütenebbî ve huşûmih* (M. Ebû’l-Fazl İbrâhîm – Ali Muham-med el-Bicâvî), Beyrut 1386/1966, s. 48; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü’s-Şinâ’ateyn* (nşr. Müfîd M. Kumeşha), Beyrut 1404/1984, s. 497-508; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-’Ulme* (nşr. M. Muh-yiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, I, 239-241; İbn Ebû’l-İsba’, *Tahrîrû’t-tahbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 616-623; İbn Câbir, *el-Hulletü’s-siyerâ’ fi medhi hayri’l-verâ’* (nşr. Ali Ebû Zeyd), Beyrut 1405/1985, s. 155-157; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi ’ulûmi’l-belâğa* (nşr. M. Abdülmün’im Hafâcî), Kahire 1400/1980, II, 598-600; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu’l-Kâfiyeti’l-bedîiyye* (nşr. Nesib Neşâvî), Dımaşk 1403/1983, s. 333-334; Teftâzânî, *el-Mu’âvvel ‘ale’t-Telhîş*, İstanbul 1309, s. 480-482; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 182-186; Desûki, *Hâşiyetü’d-Desû-ki ‘alâ Şerhi’s-Sa’d li-Telhîşi’l-Miftâh*, Kahire 1937, II, 665-667; S. A. Bonebakker, “Intihâ”, *EP’* (İng.), III, 1246.

İSMAİL DURMUŞ

İNTİHAL (الانتحال)

Başkasına ait bir söz
veya şiiri sahiplenmek anlamında
edebiyat terimi.

Sözlükte intihâl, “bir kimsenin başka-sına ait bir şiir veya sözü kendisine nisbet etmesi” mânasına gelir. **Tenahhul** keli-mesi de bu anlamda kullanılır. Aynı kök-ten gelen **nihle / nuhle** (dava, mezhep) is-mi de bu anlamla ilgilidir. Arap edebiya-tında intihal, genellikle çalınmış şiir ve söz için kullanılan **serika** kelimesinin eş anlamlısı olup daha çok “es-serikâtü’ş-şîriyye” adı altında ele alınmıştır. Çağdaş yazarlar arasında, hem şiir hem diğ-er söz çalıntılarını kapsamak üzere konuyu “es-serikâtü’l-edebiyeye” adıyla inceleyenler de vardır (krş. Bedevî Tabâne, *es-Serikâ-tü’l-edebiyeye*, Kahire, ts.; Abdülazîz el-Hinâvî, *Dirâse haule’s-serikâti’l-edebiyeye*, Kahire 1405/1984). Bazı müellifler de inti-hal kelimesi yerine daha yumuşak bir ta-bir olarak ahz (alıntı) terimini kullanmayı tercih etmişlerdir (İbn Kuteybe, I, 308,